

مقدمه

همه جوامع در روند تحول و رشد خود با آسیب های اجتماعی روبه رو هستند. مطالعات و پژوهش های مختلفی برای اصلاح، کاهش و رفع این آسیب ها از سوی متخصصان در کشور ما انجام شده است. و هزینه های گسترده ای از سوی دولت و سازمان ها به منظور کاهش آسیب ها پرداخت شده است. اما بررسی ها نشان می دهد روند رشد آسیب ها در کشور ما صعودی بوده و به دلایل مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و روانی میزان رشد آسیب های اجتماعی کنترل نشده است.

مسئله آسیب های اجتماعی از آن رو بسیار مهم است که فرایند رشد، توسعه و رفاه مردم یک جامعه را به مخاطره می اندازد. و هزینه های هنگفتی را از بودجه های یک کشور مصروف خود می سازد. در ایران به دلیل پایین بودن استانداردهای سلامت اجتماعی رشد آسیب ها روند صعودی داشته است. در زیر به بعضی از مهمترین مولفه های ایجاد کننده آسیب ها که به زعم متخصصان از مهمترین مولفه های سلامت اجتماعی نیز می باشند اشاره می کنیم.

- نابرابری های اقتصادی و اجتماعی: اختلافات طبقاتی هر جامعه، افراد را در موقعیت هایی قرار می دهند که نمی توانند نقش های اجتماعی مناسب خود را بیابند و موجب اختلاف در هنجارهای اجتماعی می شود. در نتیجه، ستیزه هنجارهای اجتماعی، تفاوت معیارها را به وجود می آورد و عدم تعهد به معیارها و تردید در اصالت آنها، عدم پایبندی به قوانین را ایجاد می کند که این به نوبه خود تضادهای اجتماعی را افزایش می دهد. درون این تضاد، کشش به سمت انحرافات اجتماعی وجود دارد

- بیکاری: بیکاری به عنوان یک مسئله اجتماعی زمینه مساعدی برای انحرافات اجتماعی است. افراد بیکار بیشترین اوقات خود را در اماکن عمومی از جمله پارک ها می گذرانند و این گونه اماکن، بهترین و مناسب ترین مکان برای کشش به سمت انحرافات اجتماعی از جمله اعتیاد است

- مهاجرت: یکی از دلایل مهم آسیب های اجتماعی مهاجرت روستائیان به شهرها و زندگی در شهرک ها و حاشیه نشینی است. بطوریکه جمعیت عظیمی از مردم کشور ما در حاشیه شهرها زندگی می کنند. و زندگی در این نواحی با در معرض انواع نابرابریها و آسیب های اجتماعی و فقدان کیفیت سلامت و زندگی مناسب شهروندی است.

-رفاه اقتصادی خانواده: در خانواده هایی که رفاه و درآمد اقتصادی زیاد است، روابط انسانی بر اثر کثرت کار و یا سرگرمی ضعیف تر می گردد. ضعف روابط انسانی به نوبه خود عامل مساعدی برای کشش به سوی انحرافات اجتماعی است. امروزه والدین و فرزندان نسبت به هم احساس و عاطفه گذشته را ندارند، چون با یکدیگر تماس و ارتباط کمتری دارند و از طرف دیگر افرادی که درآمد بیشتر از حد دارند، موقعیت و زمینه مساعدتری برای تفریحات متنوع در داخل و یا خارج از کشور را دارند و بدیهی است که این قبیل امکانات برای مصرف و فروش مواد مخدر زمینه بسیار مساعدی است.

-فقر مادی: در مطالعات علمی نشان داده شده است که فقر مبنا و اساس انحرافات اجتماعی است. از آن جایی که بیشتر مجرمین، معتادین به مواد مخدر و الکل، مبتلایان به امراض روانی و اشخاصی که اقدام به خودکشی می نمایند، از طبقات پایین اجتماعی بوده اند در عصر حاضر از فقر به عنوان عامل عمده انحرافات اخلاقی یاد شده است. ارتکاب جرائم طبقات فقیر از شکافی که بین خواسته های جوانان آن طبقه با آن چه که در دسترس آنهاست، سرچشمه می گیرد. عمده ترین علت انحرافات اخلاقی طبقه فقیر نتیجه فشارهای حاصله از شکست در رسیدن به هدف های معین است.

-ستیزه والدین: اختلافات زناشویی و نزاع بین پدر و مادر باعث می شود محیط خانواده برای تربیت فرزندان، ناامن و نامناسب شود. وقتی خانواده، کانون و محیط مناسبی برای زندگی نباشد، انسان سعی می کند بیشترین اوقات خود را در خارج از خانواده بگذراند و این کار ارتباط او را با دیگرانی که چون شکارچیان ماهری به دنبال شکار می گردند، زیاد می کند و آنها پس از شناخت مشکل شخص در نقش انسانی دلسوز ظاهر شده و برای فرار از این واقعیت تلخ، فرد را به سوی اعتیاد و دیگر انحرافات اجتماعی فرا می خواند. هر چقدر ستیزه های خانوادگی بیشتر باشد، احتمال کشش به طرف انحرافات اجتماعی بیشتر است.

-شیوه های تربیتی، روابط بین نسلی و سبک های فرزند پروری والدین: مطالعات و تحقیقات نشان می دهد که رفتارهای کودکان و نوجوانان با شیوه های تربیتی و سبک فرزند پروری والدین رابطه مستقیم و تنگاتنگ دارد. شیوه های تربیتی والدین می بایست با سطح نیازها و خواسته های مختلف فرزندان و همچنین با متدهای تربیتی صحیح اسلامی هماهنگ باشد. چنانچه والدین از شیوه های تربیتی مبتنی بر اصول اعتقادی و مذهبی استفاده نمایند، نتیجه مطلوب در رفتار فرزندان منعکس خواهد شد. همچنین شکاف نسلی بین والدین و فرزندان و تعارضات آنها در ارزشها و اعتقادات از عوامل مهم آسیب های اجتماعی در عصر حاضر می باشد.

-نظام ناکارآمد آموزشی: متأسفانه نهاد های آموزشی رسمی کشور ما توانایی و انعطاف لازم را برای آموزش و پرورش انسان کارآمد و سلامت نداشته است. آموزش و پرورش نیز در نیل به اهداف توسعه علمی- فرهنگی موفقیت چندانی نداشته و این عدم موفقیت را می توان در ابعاد گوناگون شکست تحصیلی (افت کیفی، تکرار پایه و ترک تحصیل) مشاهده کرد. بررسی ها نشان می دهد بین ۲۰ تا ۲۵ درصد دانش آموزان ترک تحصیل می کنند. و همچنین تعدادی از کودکان اصولا وارد مدرسه نمی شوند. و بررسیها نشان می دهد علاوه بر مشکلات مرتبط با برنامه ریزی و محتوای درسی برای پرورش انسان سلامت، اخلاقی و ... آموزش و پرورش در نگهداری و پایداری دانش آموزان موفق نبوده است. منعطف نبودن شیوه های آموزشی، و ساعات درسی برای کل کشور، کاربردی نبودن آموخته های دانش آموزان، عدم تسلط معلمان به روش های نوین تحصیل و نبودن مکانیزم مناسب برای نظارت بر عملکرد مدارس از جمله مشکلاتی است که نهاد رسمی آموزش کشور ما با آن مبتلاست.

-عدم آگاهی و بینش صحیح والدین: مطالعات نشان می دهد کسانی که محروم از تحصیلات بوده و بینش صحیح نسبت به جامعه، تربیت و ... نداشته باشند، امکان فریب خوردن و انعطاف پذیری آنها برای ارتکاب به کارهای انحرافی و برخلاف قانون بیشتر است. چون تخصص و آگاهی ندارند، نمی توانند از طریق عادی، زندگی خود را تأمین کنند و به همین دلیل است که جامعه شناسی یکی از راه های پیشگیری از جرائم را عدالت آموزشی می داند

کاهش سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی عبارت است از روابط دوجانبه، تعاملات و شبکه هایی که در میان گروههای انسانی پدیدار می گردند و سطح اعتمادی که در میان گروه و جماعتی خاص، به عنوان پیامد تعهدات و هنجارهای پیوسته با ساختار اجتماعی یافت می شود. از منظر بعضی از متخصصان این مفهوم در بررسی این موضوع به کار گرفته می شود که چگونه تحرک پیوندهای مربوط به شبکه های اجتماعی، سلسله مراتب اجتماعی و قدرت تمایز یافته را تقویت می کند. سودمندی سرمایه اجتماعی در افزایش برخی ویژگیها مانند آموزش، تحرک اجتماعی، رشد اقتصادی، برتری سیاسی، بهداشت و سلامت فردی و عمومی و در نهایت توسعه است. و به طور خلاصه می توان آن را حاصل پدیده های ذیل در یک سیستم اجتماعی دانست: اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی متقابل، گروههای اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی

همزمان با اوج گیری بحث سرمایه اجتماعی در میان متخصصان علوم اجتماعی در دهه ۹۰ میلادی، توجه صاحب نظران و محققان بهداشتی- درمانی نیز به طور فزاینده ای به رابطه سلامت و عوامل اجتماعی نظیر نابرابری، اعتماد عمومی و وفاق ملی معطوف شد. از این رو سرمایه اجتماعی یکی از مفاهیم مهمی است که کاهش یا افت آن با آسیب های اجتماعی یک کشور و یا جامعه نقش مهمی را ایفا می کند.

ادراک عدالت و بی عدالتی ادراک شده: ادراک بی عدالتی و ادراک فساد در سیستم ادراک اگر چه ممکن است فقط جنبه ادراکی داشته باشد شهروندان را با احساس نا امنی و عدم درک انصاف رو به رو می کند و می تواند شهروندان را به سمت آسیب های اجتماعی چون دریافت رشوه و فساد و سایر انواع آسیب ها سوق دهد. نتیجه یک مطالعه بر روی ادراک افساد اداری توسط نگارنده در شهر تهران در نیمه دوم سال ۱۳۹۴ بر روی ۴۰۰ نفر گروه نمونه نشان داد ۷۰ درصد پاسخ دهندگان ادراک فساد ادراک دارند. فرد سالم از نظر اجتماعی، اجتماع را به صورت یک مجموعه معنادار، قابل فهم و بالقوه برای رشد و شکوفایی دانسته و احساس می کند که به جامعه تعلق دارد، از طرف جامعه پذیرفته می شود و در پیشرفت آن سهم است. زمانی که افراد احساس بی عدالتی دارند موقعیت و شرایط اجتماعی را ناعادلانه و نابرابر تصور کرده و با ضدیت و فقدان همبستگی اجتماعی با آن و احساس درماندگی آموخته شده ممکن است گرفتار آسیب های اجتماعی شوند.

اختلالات روانی: شیوع و گسترش اختلالات روانی در جامعه ممکن است یکی از مهمترین علت های بروز آسیب های اجتماعی به ویژه مصرف مواد مخدر، الکل، طلاق، جنایت و رفتارهای ضد اجتماعی باشد. بحران های اقتصادی و اجتماعی و مشکلات مرتبط با سلامت اجتماعی و همچنین عوامل زیستی و ارثی از مهمترین دلایل گسترده اختلالات روانی در کشور است. و بخش میلیونی از مردم کشور را نیازمند دریافت خدمات روان پزشکی و روان شناسی کرده است. گزارش وزارت بهداشت، درمان آموزش پزشکی حاکی از این مطلب است که ۱۲ و نیم میلیون نفر از جمعیت ۱۵ تا ۶۴ سال کشور از اختلالات روانی رنج می برند (حاجبی، ۱۳۹۵). شرایط نا مساعد اجتماعی روز به روز بر این آمار می افزاید. نتایج یک مطالعه بر روی ۶ هزار نفر از شهروندان تهرانی نشان داد، که ۷۵ درصد پاسخ دهندگان یک استرس بزرگ را در خلال شش ماه گذشته گزارش نموده اند (نوربالا، ۱۳۹۶). نگرانی از آینده مالی و اقتصادی، نگرانی از آینده فردی و خانوادگی، گرانی مسکن و بی ثباتی بازار در این پژوهش از مهمترین عوامل استرس آور پاسخ دهندگان بود.

هدف های آسیب شناسی

در پزشکی به مطالعه و شناخت ریشه بی نظمی های ارگانسیم (موجود زنده) آسیب شناسی می گویند. در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه (نظریه اندام وارگی) می توان آسیب شناسی را مطالعه و ریشه یابی بی نظمی ها و انحرافات اجتماعی تعریف کرد

درواقع آسیب شناسی اجتماعی ، مطالعه ناهنجاری ها و نابسامانی های اجتماعی نظیر بیکاری ، فقر ، اعتیاد ، خود کشی ، روسپیگری ، رشوه خواری ، ولگردی ، زورگیری ، گدایی و ... همراه با علل و شیوه های پیشگیری و درمان آنها و نیز شرایط بیمار گونه اجتماعی است

هدف ها و مقاصد آسیب شناسی اجتماعی را چنین می توان بر شمرد

مطالعه و شناخت آسیب های اجتماعی و علل و انگیزه های پیدایی آنها و نیز بررسی شخصیت کژرفتاران و ویژگی های جسمانی ، روانی ، فرهنگی و اجتماعی آنان. شناخت درست درد ها و آسیب ها ، نخستین شرط چاره جویی و بیش از نیمی از درمان است.

پیشگیری از آسیب های اجتماعی به منظور بهسازی محیط زندگی و جمعی خانوادگی.از آنجا که پیشگیری همواره ساده تر ، عملی تر و کم هزینه تر از درمان است ، دارای اهمیت بسیار می باشد

درمان آسیب دیدگان اجتماعی یا بکارگیری روش های علمی و استفاده از شیوه های مناسب برای قطع ریشه ها و انگیزه های آنان

تداوم درمان برای پیشگیری و جلوگیری از بازگشت مجدد کژ رفتاری و بررسی شیوه های بازپذیری اجتماعی از مهمترین اهداف آسیب شناسی اجتماعی است.

سازمان کتاب

کتاب پیش رو در یک مقدمه و نه فصل تالیف شده است. اگرچه در آسیب شناسی اجتماعی معمولاً نظریات مختلفی در حوزه های علوم اجتماعی مطرح می شود. تلاش شده است در تدوین این کتاب از رویکردهای روان شناسی اجتماعی استفاده شود. شاید این اولین کتابی است که در میان کتابهای آسیب شناسی با رویکرد روان شناسی اجتماعی تالیف شده است.

فصل اول این کتاب به بررسی تعاریف و ابعاد آسیب شناسی اجتماعی و همچنین گروه های در معرض آسیب ، کودکان، زنان، سالمندان و معلولان توجه شده است. همچنین به وندالیسم و رفتارهای وندال اشاره شده است.

فصل دوم به ابعاد و عوامل روانی - اجتماعی آسیب های اجتماعی اشاره شده است. بعضی از اختلالات روانی که می توانند منبع آسیب های اجتماعی نیز باشند معرفی شده اند. همچنین در بعد اجتماعی به تعریف سلامت اجتماعی و مولفه های آن اشاره شده است. پایین بودن استانداردهای سلامت اجتماعی از مهمترین دلایل بروز آسیب های اجتماعی در کشور است.

فصل سوم به بررسی آسیب های استفاده از فن آوری های نوین ارتباطی و اطلاعاتی تمرکز شده است. و در رابطه با آسیب های استفاده از تلفن های همراه، تبلت ها و شبکه های اجتماعی مباحثی ارائه شده است.

فصل چهارم به بررسی خودکشی در ایران و جهان اشاره شده و آمارهای مختلفی از کشورهای جهان و مقایسه آن با ایران ارائه شده است. همچنین دلایل اقدام به خودکشی و روش های درمان و پیشگیری مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل پنجم به موضوع طلاق، طلاق عاطفی، روابط فرازنشویی و ازدواج سفید اشاره شده است. جدیدترین آمارها از وضعیت آسیب های مذکور، مباحث نظری درباره وقوع این آسیب ها و شیوه های درمان و پیشگیری برای این آسیب ها مورد توجه قرار گرفته است.

در فصل ششم به پدیده روسپیگری اشاره شده است. دلایل روسپیگری و آمارهای این آسیب در ایران و جهان از مباحثی است که در این فصل به آن تمرکز شده است.

در فصل هفتم این کتاب به عوامل بروز و گسترش پرخاشگری و رفتارهای مغایر شهروندی اشاره شده است. نظریه هایی برای بروز این رفتارها سازمان بندی شده و راهکارهایی برای پیشگیری از این آسیب اجتماعی برای خوانندگان مطرح شده است.

در فصل هشتم خواننده با دلایل و طبقه بندی اختلالات مرتبط با اعتیاد آشنا می شود و شیوه های درمان اعتیاد و پیشگیری از آن در این فصل ارائه شده است. یکی از مهمترین آسیب های اجتماعی که دهه ها کشور ما از آن رنج می برد اعتیاد است.

در فصل نهم و پایانی این کتاب درباره کودکان کار و شرایط و وضعیت این کودکان در کشور توضیحات لازم ارائه شده است. اگر چه تنوع و تعدد آسیب های اجتماعی بسیار بیشتر از آن چیزی است که در این کتاب مورد توجه قرار گرفته . با هدف صرفه جویی تلاش شده است مهمترین آسیب های حال حاضر در این کتاب معرفی

شده و مورد بررسی قرار گیرد. خوانندگان می توانند اطلاعات موثق تری را از کتاب های دیگر موجود کسب نمایند.